

Колісник М. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та організаційного розвитку
Українського католицького університету*

Балик У. О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу і логістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

Kolisnyk Mikhailo

*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Management
and Organizational Development Department
Ukrainian Catholic University*

Balyk Ulyana

*Ph.D.,
Associate Professor of Department of Marketing and Logistics
Lviv Polytechnic National University*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті охарактеризовано сучасну економічну ситуацію в державі. Окреслено місце та роль малих підприємств у структурі національної економіки. Названо характерні особливості функціонування малих підприємств. Вивчено розвиток малого бізнесу в Україні через динаміку кількості малих підприємств у структурі загальної кількості суб'єктів господарювання. Проаналізовано існуючі наукові напрацювання у сфері оцінювання фінансового стану підприємства. Виокремлено основну відмінність між традиційним фінансовим обліком та обліком фінансових результатів для малих підприємств. Досліджено можливості використання існуючого інструментарію фінансового аналізу для малого бізнесу. Розвинуто методику оцінювання фінансового стану малих суб'єктів господарювання.

Ключові слова: мале підприємство, фінансовий стан, ділова активність, ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість, рентабельність, методологія фінансового аналізу.

Вступ та постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання, які характеризуються стрімким посиленням конкуренції на ринку, зумовленої розвитком ринкових відносин, нестабільністю національної валюти, що спричинена складною економічною та політичною ситуацією в державі, і, як наслідок, постійне падіння купівельної спроможності як фізичних, так і юридичних осіб, особливої уваги заслуговує систематичне аналізування фінансового стану суб'єктів господарювання. Фінансовий аналіз підприємства дає змогу вчасно ідентифікувати послаблення конкурентних позицій на ринку шляхом аналізування власних фінансових показників у динаміці, порівняння результатів аналізу фінансово-майнового стану із середньогалузевими показниками, що уможливає реальне оцінювання власних позицій на ринку, а змістовний факторний аналіз фінансового стану дає змогу визначати не лише основні тенденції розвитку, а й чинники, що є першоджерелом змін, формуючи для суб'єкта господарювання реальні загрози або потенційні резерви поліпшення кількісних та якісних фінансових показників.

Тематика аналізування фінансового стану була і залишається актуальною у науковій економічній літературі. Вчені акцентують увагу на пріоритетності фінансового аналізу в умовах ринкової економіки, досліджують теоретичні засади аналізування фінансового стану, розкривають сутність основних понять та категорій, удосконалюють прикладні механізми та інструменти фінансового аналізування діяльності підприємств. Однак більшість авторів зосереджує свою увагу на великих підприємствах, які ведуть розширену фінансову звітність. Великий обсяг фінансових даних є достатньою базою для

змістовного, глибинного та динамічного аналізу фінансового стану підприємств. Якщо ж говорити про малі підприємства, то вони не ведуть такий деталізований облік фінансових даних, оскільки цього не вимагають сучасні стандартизовані форми фінансової звітності, що зумовлює складність проведення фінансового аналізу діяльності малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади аналізування фінансового стану сьогодні досліджують Т.В. Безбородова, М.П. Денисенко, Н.О. Коломієць, Г.М. Шамота та ін.

Прикладні механізми аналізування, а також сучасні інструменти фінансового аналізу великих підприємств удосконалені в наукових працях Ю.О. Івахів, М.М. Новікової, С.Р. Романіва, А.Г. Семенова, О.Ю. Соловйова та ін.

Однак наукові розробки щодо аналізування фінансового стану малих підприємств зустрічаються значно рідше, і до числа таких авторів можна віднести Т.А. Гоголь, Т.В. Греджеву, О.В. Люту, Н.В. Скрипник, С.В. Тютюнника, Ю.М. Тютюнника та ін.

Метою даної роботи є розвиток методології оцінювання фінансового стану підприємства для адаптації його інструментарію до умов функціонування та обліку малих суб'єктів господарювання.

Результати дослідження.

Малі підприємства є базовим елементом ринкової економіки розвинутих країн, оскільки вони уможливають розв'язання цілої низки проблем, пріоритетне місце серед яких займають економічні та соціальні. Вирішення економічних проблем реалізується через високу гнучкість та динамічність розвитку малого підприємництва, що дає

змогу швидко реагувати на зміни мінливого зовнішнього середовища, легко адаптуватися до викликів динамічного розвитку, пристосовуватися до споживчих коливань та коригувати плани діяльності для використання потенційних можливостей. Ці чинники роблять управління малими підприємствами значно простішим, аніж регулювання діяльності великих суб'єктів господарювання. Крім того, малі підприємства вирішують низку соціальних проблем, забезпечуючи населення вільними робочими місцями, що позитивно впливає на рівень державного та регіонального безробіття, а також насичують ринок більш дешевими товарами, оскільки мають можливість скорочувати адміністративні витрати порівняно з великими підприємствами.

За даними Державного комітету статистики України [7], кількість малих підприємств в Україні становить близько 98% загальної кількості функціонуючих суб'єктів господарювання (табл. 1).

Як видно з табл. 1, частка малих підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання в Україні в 2010–2017 рр. постійно становила понад 98%, і, не зважаючи на щорічне скорочення їх кількості (за винятком періоду 2013–2015 рр.), частка у загальній структурі підприємств України постійно зростає. Це дає змогу зробити висновки про те, що складні умови господарювання призводять до постійного зменшення кількості діючих підприємств, частина з яких зазнає банкрутства, а інша частина добровільно припиняє діяльність через економічну нецелеспрямованість її здійснення. Однак малим підприємствам з урахуванням більшої маневреності діяльності легше адаптуватися до нестабільності зовнішнього середовища.

Незважаючи на динамічність діяльності малого бізнесу, все ж варто звернути увагу на стрімке скорочення кількості малих підприємств в Україні, коли їх кількість у 2017 р. становила лише 82,77% аналогічного показника у 2010 р.

Вчасне та систематичне аналізування фінансового стану підприємства дасть змогу не лише передбачити потенційні загрози, а й ефективно управляти ними. Аналіз літературних джерел показав, що відсутнє єдине трактування поняття «фінансовий стан», оскільки автори по-різному підходять до визначення категорії. Найчастіше фінансовий стан розглядають як об'єктивну економічну категорію [12, с. 50], найважливішу характеристику діяльності підприємства [4, с. 194], комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства [11, с. 115; 10, с. 282–283], характеристику фінансової конкурентоспроможності та ефективності використання фінансових ресурсів і капіталу [8, с. 411] тощо. Різноманітність існуючих наукових напрацювань у сфері теоретичних засад аналізування фінансового стану не заперечує факт комплексності поняття. Інтегральний показник фінансової спроможності реалізації виробничо-господарської діяльності та вчасного покриття своїх зобов'язань перед іншими суб'єктами, індикатор фінансової конкурентоспроможності на конкурентному ринку, а також сумарний результат фінансової діяльності підприємства вимагають комплексного та всебічного аналізування ефективності й результативності фінансової діяльності підприємства.

Розроблені методики аналізування фінансового стану передбачають його здійснення за такими основними напрямками:

- майновий стан;
- ділова активність;
- ліквідність та платоспроможність;
- фінансова стійкість;
- рентабельність.

Вивчення майнового стану базується на дослідженні структури активів підприємства та джерел їх формування, що дає змогу в абсолютному вираженні або в динаміці за

Таблиця 1

Динаміка кількості малих підприємств у загальній структурі суб'єктів господарювання в Україні в 2010–2017 рр.

Показник	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Загальна кількість підприємств, од.	2183928	1701620	1600127	1722070	1932224	1974318	1865530	1805059	
Кількість суб'єктів великого підприємництва, од.	586	659	698	659	497	423	383	399	
Частка великих підприємств у загальній кількості, %	0,027	0,039	0,044	0,038	0,026	0,021	0,021	0,022	
Кількість суб'єктів середнього підприємництва, од.	21343	21059	20550	19210	16681	15510	15113	15254	
Частка середніх підприємств у загальній кількості, %	0,977	1,238	1,284	1,116	0,863	0,786	0,810	0,845	
Кількість суб'єктів малого підприємництва, од.	2161999	1679902	1578879	1702201	1915046	1958385	1850034	1789406	
Частка малих підприємств у загальній кількості, %	98,996	98,724	98,672	98,846	99,111	99,193	99,169	99,133	
Динаміка кількості малих підприємств	Абсолютне відхилення до попереднього періоду, од.	-	-482097	-101023	123322	212845	43339	-108351	-60628
	Відносне відхилення до попереднього періоду, %	-	-22,299	-6,014	7,811	12,504	2,263	-5,533	-3,277

Джерело: розроблено на основі [7]

певний період співставити величину оборотних та необоротних активів, а також власний та позиковий капітал, що використовується для фінансування діяльності підприємства.

Аналізування ділової активності показує ефективність використання фінансових ресурсів через швидкість обертання вкладеного капіталу, що у цілому дає уявлення про ефективність діяльності підприємства.

Дослідження ліквідності та платоспроможності підприємства відображає забезпеченість підприємства оборотними коштами, що сигналізує про можливістьчасного погашення коротко- та довгострокових зобов'язань, а також спроможність підприємствачасно фінансувати свою виробничо-господарську діяльність.

Оцінювання фінансової стійкості дає змогу зробити висновок про незалежність виробничо-господарської діяльності від позикових джерел фінансування, ступінь залежності підприємства від короткострокових зобов'язань, а також кінцеву інтенсивність використання власного та позикового капіталу.

А показники рентабельності відображають відносний рівень прибутковості, що передбачає співставлення абсолютних фінансових результатів із затраченими ресурсами підприємства, показуючи тим самим відносний рівень фінансової ефективності.

Такий детальний та різноплановий аналіз фінансового стану підприємства можливий лише за умови наявності великої інформаційної бази, основою якої є бухгалтерська звітність підприємства. Саме бухгалтерська звітність систематично заповнюється кожним підприємством, окрім того, її ведення базується на загальноприйнятих правилах, що прописані державним законодавством. Дані бухгалтерської звітності відображають реальний стан підприємства, оскільки побудовані на первинних документах обліку, а також належать до документації довготривалого зберігання. Єдиний уніфікований вигляд дає змогу співставляти результати фінансового аналізу не лише в динаміці, а й з аналогічними показниками інших підприємств галузі, іншими учасниками ринку, конкурентами або середньогалузевими показниками.

Чимало вітчизняних та зарубіжних авторів досліджували, систематизували та розвивали методичні інструментарії оцінювання фінансового стану підприємства, однак запропоновані прикладні інструменти можна використовувати лише для тих підприємств, які ведуть стандартизовану бухгалтерську звітність (ф. № 1 «Баланс» та ф. № 2 «Звіт про фінансові результати»).

Як уже зазначалося раніше, кількість малих підприємств суттєво перевищує кількість великих підприємств в Україні, а малі суб'єкти господарювання не володіють таким значним обсягом оборотного та необоротного майна, не залучають таких великих обсягів коротко- та довгострокового капіталу. Саме тому тривалий час заповнення стандартизованих форм бухгалтерської звітності було клопіткою та беззмисловою працею. У 2011 р. ситуація дещо змінилася.

Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [2], підприємства, що відповідають зазначеним критеріям у Наказі, мають право складати Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва у складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м), який відрізняється від базового фінансо-

вого звіту об'єднанням деяких статей для спрощення процедури ведення фінансового обліку.

Окрім того, відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження методичних рекомендацій із застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» № 720 від 15.06.2011 [1], суб'єкти малого підприємництва мають право вести додатково спрощений облік доходів та витрат, який відрізняється від стандартної фінансової звітності наявністю лише основних статей. Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва включає Баланс (форма № 1-мс) і Звіт про фінансові результати (форма № 2-мс).

Запровадження фінансової звітності для малих підприємств, а також спрощеної фінансової звітності суттєво скоротило часові втрати малих суб'єктів підприємництва на ведення фінансового обліку, однак поставило під сумнів можливість використання наявного інструментарію фінансового аналізу через нестачу фінансових даних.

У табл. 2 проаналізовано основні показники оцінювання фінансового стану підприємства за основними напрямками фінансового аналізу, а також відображено можливість чи неможливість їх використання для малих підприємств, що ведуть звичайну чи спрощену фінансову звітність.

Проведені в табл. 2 вивчення та систематизація наявних напрацювань щодо методики оцінювання фінансового стану підприємства показали, що більшість показників, які використовують великі підприємства для аналізування фінансового стану, можуть бути використані й малими підприємствами. Винятком стали деякі показники рентабельності, які залежать від прибутку від реалізації, який окремо не обліковується у спрощеній бухгалтерській звітності.

Висновки. Отже, малі підприємства є базисом економічного розвитку конкурентного ринку, які, використовуючи власну гнучкість та простоту адаптаційних процесів, наповнюють та урізноманітнюють ринок, збільшуючи при цьому кількість робочих місць. Кількість малих суб'єктів господарювання суттєво перевищує кількість інших суб'єктів ринкових відносин, проте сьогодні вони й надалі залишаються поза увагою наукових досліджень та методологічних розробок.

Висока мінливість та динамічність діяльності малих підприємств призводить до високої їх плинності, тому щорічно на ринку з'являється багато нових підприємств, значна частина з яких банкрутує. Регулярне аналізування фінансового стану малих суб'єктів господарювання дасть змогу запровадити моніторинг ефективності та результативності виробничо-господарської діяльності. Відмінність у формах фінансової звітності, що ведуть різні учасники ринку, викликала необхідність дослідження наявного інструментарію оцінювання фінансового стану на предмет відповідності та можливості використання для малих підприємств.

Проведене наукове дослідження показало, що, незважаючи на суттєву відмінність звичайної та спрощеної фінансової звітності для малих суб'єктів господарювання від стандартизованої фінансової звітності, малі підприємства можуть використовувати розвинутий інструментарій для оцінювання фінансового стану малих підприємств.

Подальші наукові дослідження слід проводити в напрямі прогнозування цільових рекомендованих меж для основних показників фінансового аналізу, які будуть урахувати особливості діяльності малих підприємств, а також розроблення інтегрального показника оцінювання фінансового стану малих суб'єктів господарювання.

Методичні аспекти використання наявного інструментарію фінансового аналізу для малих підприємств

Напрямок аналізування	Показники	Методика обчислення	Джерело	Можливість застосування для підприємств, які ведуть	
				звітність малих п-в (ф. № 1м та № 2м)	скорочену звітність малих п-в (ф. № 1мс та № 2мс)
1	2	3	4	5	6
Майновий стан	Валюта балансу	Активи	[9, с. 96; 13, с. 253]	+	+
	Середня величина основних засобів	Основні засоби	[9, с. 96; 13, с. 253]	+	+
	Фондовіддача	Чистий дохід (виручка) / Основні засоби	[9, с. 96; 13, с. 253]	+	+
	Частка основних засобів в активах	Основні засоби / Активи	[9, с. 96; 13, с. 253]	+	+
	Коефіцієнт зносу основних засобів	Знос ОЗ / Первісну вартість ОЗ	[9, с. 96; 13, с. 253]	+	+
	Коефіцієнт оновлення основних засобів	Приріст ОЗ / Первісну вартість ОЗ	[9, с. 96; 13, с. 253]	+	+
	Коефіцієнт мобільності активів	Оборотні активи / Необоротні активи	[9, с. 96; 13, с. 253]	+	+
Ліквідність та платоспроможність	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти / Поточні зобов'язання	[3, с. 118; 6, с. 200; 5, с. 74]	+	+
	Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	[3, с. 118; 6, с. 200; 5, с. 74]	+	+
	Коефіцієнт критичної (швидкої) ліквідності	(Оборотні активи – Запаси) / Поточні зобов'язання	[3, с. 118; 6, с. 200; 5, с. 74]	+	+
Рентабельність	Коефіцієнт рентабельності активів	Прибуток від звичайної діяльності / Активи	[3, с. 118; 13, с. 259]	+	+
	Коефіцієнт рентабельності реалізації	Прибуток від реалізації / Чистий дохід	[3, с. 118; 13, с. 259]	-	-
	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Чистий прибуток / Власний капітал	[3, с. 118; 13, с. 259]	+	+
	Коефіцієнт рентабельності виробничих фондів	Чистий прибуток / Виробничі фонди	[3, с. 118; 13, с. 259]	+	+
	Коефіцієнт рентабельності витрат	Прибуток від реалізації / Собівартість	[3, с. 118; 13, с. 259]	-	-
Фінансова стійкість	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Власний капітал / Пасиви	[3, с. 118; 5, с. 75]	+	+
	Коефіцієнт фінансової залежності	Активи / Власний капітал	[5, с. 75]	+	+
	Коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності)	Власний капітал / Довгострокові зобов'язання + Поточні зобов'язання	[5, с. 75]	+	+
	Коефіцієнт фінансового левириджу	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал	[5, с. 75]	+	+
Ділова активність	Коефіцієнт оборотності активів	Чистий дохід (виручка) / Активи	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Період обороту активів (днів)	360*Активи / Чистий дохід (виручка)	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Чистий дохід (виручка) / Власний капітал	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Період обороту власного капіталу (днів)	360* Власний капітал / Чистий дохід (виручка)	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Коефіцієнт оборотності основних засобів	Чистий дохід (виручка) / Основні засоби	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Період обороту основних засобів (днів)	360*Основні засоби / Чистий дохід (виручка)	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+

1	2	3	4	5	6
Ділова активність	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Чистий дохід (виручка) / Дебіторська заборгованість	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Період обороту дебіторської заборгованості (днів)	360* Дебіторська заборгованість / Чистий дохід (виручка)	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Коефіцієнт оборотності запасів	Чистий дохід (виручка) / Запаси	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+
	Період обороту запасів (днів)	360*Запаси / Чистий дохід (виручка)	[3, с. 118; 13, с. 256]	+	+

Джерело: розвинуто автором на основі [3; 5; 6; 9; 13]

Список використаних джерел:

1. Про затвердження методичних рекомендацій із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами : Наказ Міністерства фінансів України від 15 червня 2011 р. № 720. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0720201-11>.
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» (Форми №№ 1-м, 2-м, 1-мс, 2-мс) : Наказ Міністерства фінансів України від 25 лютого 2000 р. № 39. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>.
3. Воробйова Н.П., Музиченко Н.П. Аналіз фінансового стану підприємств: сутність та необхідність. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 13. С. 116–123.
4. Дзюба Т.А. Аналіз фінансового стану машинобудівних підприємств Хмельницької області. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1(47). 2016. С. 194–197.
5. Євась Т.В. Оцінка фінансово-майнового стану сільськогосподарського підприємства. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2013. № 4(40). С. 71–76.
6. Івахів Ю.О., Романів С.Р. Аналіз фінансового стану підприємства: питання ліквідності. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Вип. 2(22). С. 198–204.
7. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2017). *Офіційний сайт Державного комітету статистики України*. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm.
8. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 483 с.
9. Крайник О.П., Барвінська С.С. Економіка підприємства : навчальний посібник. Львів : Інтеллект-Захід, 2005. 296 с.
10. Фінанси підприємств : підручник / А.М. Поддєрьогін та ін. Київ : КНЕУ, 2008. 552 с.
11. Салига К.С. Методичні підходи діагностування фінансового стану підприємства. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2011. № 3. С. 204–210.
12. Семенов А.Г., Беженар А.Г. Оцінка фінансового стану промислового підприємства. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2016. № 4–5(91–92). С. 48–54.
13. Тарасенко І.О., Любенко Н.М. Фінанси підприємств : підручник. Київ : КНУТД, 2015. 360 с.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье охарактеризована современная экономическая ситуация в государстве. Определены место и роль малых предприятий в структуре национальной экономики. Названы особенности функционирования малых предприятий. Изучено развитие малого бизнеса в Украине на основе динамики количества малых предприятий в структуре общего количества субъектов предпринимательской деятельности. Проанализированы существующие научные наработки в области оценки финансового состояния предприятия. Выделено основное отличие между традиционным финансовым учетом и учетом финансовых результатов для малых предприятий. Исследованы возможности использования существующего инструментария финансового анализа для малого бизнеса. Развита методика оценки финансового состояния малых субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: малое предприятие, финансовое состояние, деловая активность, ликвидность, платежеспособность, финансовая устойчивость, рентабельность, методология финансового анализа.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE FINANCIAL CONDITION ANALYSIS FOR SMALL BUSINESS

Summary. The article describes the current economic situation in the state. The place and role of small enterprises in the national economy structure are outlined. The functioning characteristic features of small enterprises are named. The small business development in Ukraine is studied due to the dynamics of small enterprises number in the the total enterprises number. The existing scientific developments in the evaluation field of the financial condition are analyzed. The main difference between traditional financial accounting and accounting of financial results for small enterprises is singled out. The possibilities of using existing financial analysis tools for small business are explored. The estimating method of the small business financial condition entities is developed. Economic development is based on a small business. That's why small enterprises are so important for the national economy competitiveness. High dynamism allows to adapt to the variability of the external environment. Flexibility of the organizational structure is adapted to market requirements. A lot of small enterprises appeared on the market every year and a lot of them become bankrupt. Financial analysis can help small business to become more stronger, more predictable and less vulnerable. That's why financial analysis of small enterprises is so actual today. The analysis of the financial position in the national economic literature researched. The methods of financial analysis developed. But there are strong difference between traditional and small enterprises. Financial results recorded in different way. So today we need to develop methods and indicators of financial condition especially for small businnes.

Key words: small enterprise, financial status, business activity, liquidity, solvency, financial stability, profitability, methodology of financial analysis.